

Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan
Essays in Honour of Mustafa Büyükkolancı

AYRIBASIM / OFFPRINT

Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan
Essays in Honour of Mustafa Büyükkolancı

Editör / Edited by
Celal ŞİMŞEK
Bahadır DUMAN
Erim KONAŐI

Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan
Essays in Honour of Mustafa Büyükkolancı

Editör / Edited by

Celal Şimşek
Bahadır Duman
Erim Konakçı

ISBN 978-605-4701-53-7

© 2015 Ege Yayınları, İstanbul

Yayıncı Sertifika No / Publisher Certificate No: 14641

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Kapak Tasarımı

Mustafa Bilgin

Bu kitapta yayımlanan makalelerdeki bilimsel içerik ve etik ile ilgili tüm sorumluluklar yazarlarına aittir.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

The academic content and ethical responsibility of the articles published here rest upon their authors.

Quotations may be made with proper citation.

Baskı / Printed by

Matsis Matbaa Hizmetleri
Sefaköy / İstanbul

Tel: 0212 624 21 11 www.matbaasistemleri.com

Sertifika No / Certificate No: 20706

Yapım ve Dağıtım / Production and Distribution

Zero Prod. San. Ltd. Şti.

Abdullah Sokak, No. 17, Taksim
34433 İstanbul - Turkey

Tel: +90 (212) 244 7521 Fax: +90 (212) 244 3209

e.mail: info@zerobooksonline.com

www.zerobooksonline.com/eng

www.egeyayinlari.com

İçindekiler / Contents

Sunuş	IX
Özgeçmiş	XI
<i>Pervin Büyükkolancı</i>	
İki Arkeoloğun 40 Yıl Meslek ve Gönül Birlikteliği	1
<i>Celal Şimşek</i>	
Dostum Mustafa Büyükkolancı	5
<i>Belkıs Sınık</i>	
Mustafa Hocam	7
<i>A. Oğuz Alp – Alptekin Oransay</i>	
Han Nekropolü’nde Ele Geçen Roma Dönemi Seramikleri	9
<i>Maria Aurenhammer</i>	
Die Ephesische Replik des Lysippischen Eros mit dem Bogen	29
<i>Gökben Ayhan</i>	
Ayasuluk İç Kalesi “Süzgeç Çanaklı” ve “Kaideli Süzgeç Çanaklı” Lüle Buluntuları	41
<i>Özlem Aytek</i>	
Aşağı Pınar Höyüğü’nde Bulunan Kil Bilezik/Halkalar Üzerine Bir Ön Değerlendirme	55
<i>Asuman Baldıran</i>	
Stratonikeia’dan Rulet Bezemeli Unguentariumlar	71
<i>Anton Bammer</i>	
Die Phöniker im Artemision von Ephesos	85
<i>Emin Başaranbilek</i>	
Ödemiş’te Çoban Dede Türbesi ya da Kızıl Ali Zaviyesi	99
<i>Fahriye Bayram</i>	
Mamatsminda (İbrikli) Kilisesi: Duvar Resimlerinin Tanımlanması Üzerine Bir Deneme	115
<i>Aytekin Büyüközer – Zeliha Gider</i>	
Lykaonia Bölgesi’nde Bir Frig Kaya Mezarı	145
<i>A. Vedat Çelgin</i>	
Eski Hellen Atletizmindeki Koşu Yarışmaları İçinde “Stadion Koşusu”nun Yeri	157
<i>Francesco D’Andria</i>	
Phrygia Hierapolis Martyrion’u Hakkındaki Bir Kitabın Hikayesi	171
<i>Fulya Dedeoğlu</i>	
Küfü Çayı Vadisi M.Ö. 2. Binyıl Yerleşimleri	193
<i>Zafer Derin</i>	
İzmir, Yassitepe Höyüğü Orta Tunç Çağı Yerleşimi	203
<i>Ertekin M. Doksanaltı – Deniz Sevmen</i>	
Konya Arkeoloji Müzesi’nden ‘Horoz Grubu’ Attik Bir Lekythos ‘Paridis Iudicium’	215

<i>Bahadır Duman</i>	
Tripolis'teki Geç Bizans Kalesi	229
<i>Turan Efe</i>	
Küllüoba'dan Çift Kulplu Fincan Formuna Ait İki Örnek ve Düşündürdükleri	247
<i>Helmut Engelmann</i>	
Die Osthethke des Timaios (TAM II 487)	253
<i>Rifat Ergeç</i>	
Günümüz Müzeciliği'ne Bir Bakış ve Gaziantep Müzeleri	257
<i>Aydın Erön</i>	
Tralleis Geç Antik Çağ Kandil Kalıpları	263
<i>Akın Ersoy – Çağdaş Yılmaz – Sarp Alatepeli</i>	
Antik Smyrna'nın Hellenistik-Roma Dönemi Kent İçi Kapalı Sistem Su Kanalları	277
<i>Adil Evren</i>	
Didim-Altinkum Buluntuları: Bronz Silahlar	285
<i>Ebru Fatma Fındık</i>	
'Eukharistia ve Prosphora', Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazılarında Kutsal Ekmek Mührü	299
<i>Bilge Hürmüzlü – Ayça Gerçek</i>	
Pisidia'da Yeni Bir Kale Yerleşmesi	309
<i>Fahri Işık</i>	
Anadolulu Ephesos Üzerine	315
<i>Mehmet Akif Işık</i>	
Afganistan – Belh Kasabasındaki Muhammed Bahaeddin Veled Medresesi Kazısı	339
<i>Werner Jobst</i>	
Wandmosaik und Opus Sectile-Paviment der Grossen Klosterkirche von Mor Gabriel (Tur Abdin/Türkei)	345
<i>Turhan Kaçar</i>	
Geç Antik Çağ Ermeni Tarihi ve Ermeniler Arasında Hıristiyanlık Üzerine Notlar	361
<i>İlhan Kayan</i>	
Küçük Menderes Delta Ovasında (Selçuk) Derbent Vadisi'nin Jeomorfolojik Özellikleri ve Çukuriçi Höyüğü	369
<i>Erim Konakçı</i>	
Ayasuluk Tepesi Orta Tunç Çağı Seramiği Üzerine Bir Değerlendirme	381
<i>Claudia Lang Auinger</i>	
Sakrale Versammlungsplätze in Römischen Städten?	405
<i>Ulrike Muss</i>	
The Artemision at Ephesos: From Paganism to Christianity	413
<i>Umay Oğuzhanoğlu</i>	
Laodikeia Erken Tunç Çağı 2 Mezarlığından Bir Çukur ve Düşündürdükleri	423
<i>Aenne Ohnesorg</i>	
Fragmente des Bauschmucks vom Kroisos-Tempel Funde aus der Johanneskirche von Ephesos	435
<i>Ali Ozan</i>	
Ege Gübre Yerleşimi Bağlamında Kıyı Ege'de Neolitik Çağ Yerleşimlerinin Yer Seçimi ve Yerleşme Tiplerinin Değerlendirilmesi	459
<i>Mehmet Özdoğan</i>	
Höyük - Höyükleşme ve Höyükleri Tanımak	471
<i>Ramazan Özgan – Ali Altın</i>	
İznik/Nikaia'dan İkinci Bir Sütunlu Lahit (Res. 2-10)	485

<i>Mehmet Özhanlı – Tuçe Güngör</i>	
Pisidia Antiokheia'sı Mortarları	505
<i>Şükrü Özüdoğru</i>	
Klasik Dönem'de Ksanthos Kenti Dynast (Bey) Ailesi ve Pers Komutanı Harpagos İlişkisi	515
<i>Georg A. Plattner</i>	
Belebte Architektur - Figuralkapitelle Aus Ephesos	525
<i>Aslı Saraçoğlu</i>	
Tralleis Konut Alanı Kazılarında Bulunan Dokuma Ağırılıkları	537
<i>Mehmet Sevim</i>	
Parnassos Antik Kenti Erken Bizans Kilisesi	547
<i>M. Ayşem Sezgin</i>	
Laodikeia'dan Fil Betimlemeli Lahit Parçası	559
<i>Bilal Söğüt – Banu Yılmaz</i>	
Yeldeğirmen Tepe Çalışmaları Ön Değerlendirmesi	569
<i>Nuran Şahin</i>	
Klaros Doğuran Ana Tanrıça Heykelciği ve Kolophon Ülkesi'nde Ana Tanrıça Kimliği	587
<i>Celal Şimşek</i>	
Laodikeia'da M.S. 7. yy. Sonrası Yaşam	597
<i>Oğuz Tekin</i>	
Weights in the Museums of Denizli, Kütahya and Afyon	613
<i>Mehmet Tekocak</i>	
Akşehir Müzesi'nden Bir Urartu Bronz Kemerini	631
<i>Hilke Thür</i>	
Peristylgärten in Ephesos?	641
<i>Şükrü Tül</i>	
Değirmendere Su Kaynakları Çevresindeki Arkeolojik Alanlar	665
<i>Polat Ulusoy</i>	
Klazomenai'de Bulunmuş Lotus-Palmet Bezemeli Friz Parçasının Değerlendirilmesi	679
<i>Gilbert Wiplinger</i>	
Die Türen in den Wohneinheiten 1 und 2 des Hanghauses 2 von Ephesos	689
<i>Kahraman Yağız</i>	
Bir Troas Bölgesi Arkaik Nekropolisi: Antandros	707
<i>Ahmet Yaraş</i>	
Telesphoros Heykeli (Edirne Müzesi 1148)	723
<i>Barış Yener</i>	
Laodikeia'dan Traverten Bir İon Başlığı	729
<i>Senem Yıldız – Ertuğ Öner</i>	
Kadıkalesi-Anaia ve Çevresinde (Kuşadası-Aydın) Paleocoğrafya ve Jeoarkeoloji Araştırmaları	737
<i>Fuat Yılmaz</i>	
Ayasuluk Kalesi Kazısında Bulunmuş Bir Myken Vazosu Üzerine	759
<i>Gülgün Yılmaz</i>	
St. Jean (Aziz Yuhanna) Kilisesi Atrium Kazılarında Bulunan Seramik Eserler	767
<i>K. Levent Zoroğlu</i>	
Müzeler ve Müze Uzmanlarının Akademik Araştırmacılığının Geliştirilmesi Konusunda Düşünceler	781
<i>Ayşe Zülkadiroğlu</i>	
İzmir / Bayındır Yakapınar Köyü Mezarlığı ve Üç Efe Mezar Taşı	785

SUNUŞ

Türk Arkeolojisi bugün dünyada haklı bir üne sahipse, bunu geçmişten günümüze kadar bir çok değerli bilim insanımızın yaptığı özverili çalışma ve çabalara borçludur. Eskiden arkeoloji camiasının hemen hemen tamamı birbirini tanırdı. Çünkü bu meslek grubunu bir avuç insan sürdürüyordu. Günümüzde gerçekten bu bilim dalına uzman yetiştiren üniversiteler çoğaldı ve dolayısıyla arkeoloji mezunları da sayıca arttı. Bizler bu meslek için eski ve yeni kuşak ile bağlantıyı sağlayan son jenerasyonuz. Yeni nesil arkeologların çoğu eskiden bu mesleğe gönül vererek bu günlere taşıyanları fazla tanımaz.

Mustafa Büyükkolancı eski ile yeni nesil arasında bağlantı kuran son grubu temsil eder. O, bazen araçla, bazen binek hayvanıyla ve bazen de yaya olarak Anadolu'nun antik kentlerini gezen, siyah-beyaz basit fotoğraf makinesiyle resim çeken, elinde kalem ve kağıt çizim yapan, belgeleyen, yayınlayan bir müzeci ve akademisyendir. Mustafa Büyükkolancı; Arif Müfid Mansel, Jale İnan, Halet Çambel, Sabahat Atlan, Ufuk Esin, Ekrem Akurgal, Harald Hauptmann gibi arkeolojinin duayenlerinden ders almış, Onların sohbetlerine katılmış, bu mesleği yaşamış, yaşatmış, paylaşmış ve diğer kuşaklara da sevdirmiş bir bilim insanıdır. O, kararlı, azimli, sevgi ve yaşam dolu bir insandır. Bu meziyetlerin bir arkeologda toplanması önemlidir. Bunun en güzel örneği ise sıra arkadaşı, meslektaşı ve hayat arkadaşı Pervin Büyükkolancı ile yarım asıra yaklaşan beraberliğidir.

Bir çok bilim dalında olduğu gibi arkeologları da geleceğe taşıyacak olan onların yaptığı çalışmalardır. Şüphesiz Mustafa Büyükkolancı, arkeoloji bilimine yaptığı katkılarla gelecekte hatırlanacaktır. Bu meslekte başarılı olabilmeniz için uzun bir çalışma ve hazırlık safhanızın olması gereklidir. Bu başarı yarısına çok iyi hazırlanmışsanız birincilik alır ve taçlandırılırsınız. Mustafa Büyükkolancı, yaşamı ve arkeolojiye yaptığı hizmetler yönüyle bu kitapla taçlandırılmayı hak edenlerdendir.

Biz Mustafa Büyükkolancı için bir Armağan Kitabı hazırlamaya karar verdiğimizde kimlere davet yazısı göndermemiz gerektiği hususunda eşi Pervin Büyükkolancı ile birlikte çok zorlandık. Çünkü Mustafa Büyükkolancı'yı müze ve akademik camiada ulusal ve uluslararası alanda o kadar çok tanıyan ve seven olduğundan katılım düşündüğümüzden de fazla oldu. Bu nedenle, Mustafa Büyükkolancı için hazırladığımız bu armağan kitabında farklı uzmanlık alanlarına sahip yerli ve yabancı bilim insanlarının yazıları yer almaktadır. Kendilerine katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Kitapta yer alan 63 çalışma yazarların soy isimlerine göre alfabetik sırayla verilmiştir.

Mustafa Büyükkolancı Anadolu'nun bir çok arkeolojik yerleşmesinde çalışmıştır. Ancak meslek yaşamının büyük bir bölümünü Efes ve Ayasuluk Tepesi-St. Jean Kilisesi'nin kazılması ve tanıtılmasına adanmıştır. Gelecekte Efes ve Ayasuluk Tepesi-St. Jean Kilisesi denilince şüphesiz Mustafa Büyükkolancı'nın adı akla gelecektir. O'nun yaptığı kazı, restorasyon ve yayınlar bilim dünyasında kalıcı izler bırakmıştır. Kolay değil, bu arkeoloji bilimi için harcanan uzun bir hayat hikayesidir. Bunun yanında Akademisyen olarak da Mustafa Büyükkolancı hep hatırlanacaktır. O'nunla birlikte Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nün bu günlere gelmesi için büyük çabalar sarfettik.

Her zaman söylediğim gibi, *“gelecekte geçmişte yaptığımız güzel işlerle hatırlanacağız”*. İşte Mustafa Büyükkolancı bir müzeci ve akademisyen olarak, arkeoloji bilimine yaptığı katkılarla hatırlanacaktır. Mustafa Büyükkolancı ile eşine daha nice güzellikleri paylaşacakları, yaşayacakları, sağlıklı ve başarılı bir ömür dileriz.

Son olarak bu kitabın hazırlanmasında büyük emeği geçen; Arkeolog Pervin Büyükkolancı, Yard. Doç. Dr. Bahadır Duman, Yard. Doç. Dr. Erim Konakçı, Uzm. Mustafa Bilgin, Arkeolog Ayşegül Arığ ve Ege Yayınları'nın sahibi Arkeolog Ahmet Boratav'a çok teşekkür ederim.

Güzellikleri yaşamak, yaşıtmak ve paylaşmak dileklerimle...

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

14.06.2014

Laodikeia Kazı Evi, Denizli

YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA BÜYÜKKOLANCI'NIN ÖZGEÇMİŞİ VE YAYINLARI

ÖZGEÇMİŞ

Doğumu 20 Ocak 1949 Isparta

Öğrenimi

1967 Lise, Isparta Şaik Lisesi

1973 Lisans, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümü

1996 Doktora, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümü

Mesleki ve Akademik Geçmişi

1975-2002 Arkeolog Selçuk Efes Müzesi

1996-2002 Dr. Arkeolog, Selçuk Efes Müzesi

2002- Yard. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

İdari Görevleri

2002-2013 Prehistorya Anabilim Dalı Başkanlığı, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

2009-2013 Arkeoloji Bölümü Başkan Yardımcılığı, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

Üyesi Olduğu Bilimsel Kuruluşlar

2013 Asil Üye, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

Aldığı Yurt Dışı Burslar ve Yaptığı Araştırmalar

1982 Alman Karl Duisberg Vakfı, Müzecilik ve teşhir incelemelerinde bulunmak üzere Almanya'ya gönderilmiştir. Köln, Römisch Germanisches Museum'daki çalışmaların yanı sıra Almanya içinde Münih, Nürnberg ve Berlin ve dışındaki Londra, Paris ve Viyana müzelerinde incelemeler yapmıştır.

1999 Avusturya Arkeoloji Enstitüsü, Viyana ÖAI Kütüphanesinde Eski Efes Arkeolojisi üzerine araştırmalar ve yayın çalışması

Katıldığı Kazılar

1969-1972 Prof. Dr. Ufuk Esin, Tepecik

1972 Prof. Dr. Ufuk Esin, Tülin Tepe

1973-1975 Prof. Dr. H. Hauptmann, Norşun Tepe

1972-1973 Prof. Dr. Jale İnan, Kremna

1973-1974 Prof. Dr. Jale İnan, Seleukeia-Lyrbe

1975-2006 Efes-Selçuk Müzesi Müdürlüğü, Efes, Ayasuluk-St. Jean Anıtı

1985-1987, 1995 Dr. Nurettin Yardımcı Başkanlığında Heyet Üyesi, Harran

1986 Heyet Üyesi, Arkeolog, Termessos

1991-1995	Efes Müzesi Müdürlüğü Başkanlığında Heyet Üyesi, Notion
1998-2005	Ülkü İzmirliğin Başkanlığında Heyet Üyesi, Side Tiyatrosu
2000	Heyet Üyesi, Arkeolog, Zeugma
2003-2007	Prof. Dr. Celal Şimşek Başkanlığında Heyet Üyesi, Laodikeia

Yürüttüğü Kazılar

1997-2002	Adada Antik Kenti Yüzey Araştırması
2004-2005	Pisidia Antiokheia Kazısı
2004	Adada Antik Kenti Kazısında bilimsel danışmanlık
2007-	Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı

Tez Yöneticiliği

2006	Sedat Akyol, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, "Phrygia Bölgesi'nde Ticaret"
2008	Zerrin Kuzu, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, "Laodikeia Hamamları"

Verdiği Dersler

Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası (Arkeoloji Lisans)
Anadolu'nun Antik Kentleri (Arkeoloji Lisans)
Pisidia Arkeolojisi (Arkeoloji Yüksek Lisans)
Antik Kentler (Arkeoloji Yüksek Lisans)
Batı Anadolu'da MÖ. 2. Bin Anıtları (Arkeoloji Doktora)
Batı Anadolu'da Kentleşme Süreci (Arkeoloji Doktora)

YAYINLAR

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

1982	"Zwei neugefundene Bauten der Johannes-Kirche von Ephesos: Baptisterion und Skeuophylakion", <i>Istanbul Mitteilungen</i> 32, 236-257, Taf. 49-62, Beil. 1-4.
1988	(U. Muss ile birlikte), "Archaische Freiplastik aus Ephesos", <i>Öjh</i> 58, Beiblatt 33-46.
1989	(D. Knibbe ile birlikte), "Zur Bauinschrift der Basilica auf dem sog. Staatsmarkt von Ephesos", <i>Öjh</i> 59, Hauptblatt, 43-45.
1991	(H. Engelmann ile birlikte), "Inschriften aus Ephesos", <i>ZPE</i> 86, 137-144
1993	"Fragmente der Bauplastik des Artemisions von Ephesos: Funde aus den Grabungen bei der Johanneskirche in Selçuk", <i>Öjh</i> 62, Hauptblatt, 95-104.
1998	(H. Engelmann ile birlikte), "Inschriften aus Ephesos", <i>ZPE</i> 120, 65-82.
1999	(U. Muss ile birlikte), "Neue Archaische Skulpturen aus der Umgebung von Ephesos", <i>Öjh</i> 68, 33-40.
1999	(L. Vandeput ile birlikte), "Das Grosse Propylon in Kremna in Pisidien", <i>Istanbul Mitteilungen</i> 49, 213-248, Taf. 19-26.
2000	(M. Marginaenu-Carstoiu ile birlikte), "Neue Ionische Kapitelle von Ephesos und Bemerkungen zu ihrer Geometrischen komposition", <i>Dacia</i> 40-42, 1996-1998, 103-139.
2002	(E. Trinkl ile birlikte), "Eine Marmortafel mit der Darstellung einer Sage vom Ayasuluk (TR)" <i>Instrumentum</i> 16, 19-20.
2006	(C. Şimşek ile birlikte), "Laodikeia Antik Kenti Su Kaynakları ve Dağıtım Sistemi", <i>Adalya</i> IX, 83-103
2006	(C. Şimşek ile birlikte), "Die Aquadukte und das Wasserverteilungssystem von Laodikeia ad Lycum", <i>Cura Aquarum in Ephesos, Babesch, Supp</i> 12-2006 (Ed. G. Wiplinger), Vol. 1, s. 137-146.
2007	(A. Ohnesorg ile birlikte), "Ein ionisches Kapitell mit glatten Voluten in Ephesos", <i>Istanbul Mitteilungen</i> 57, 209-233.
2010	(O. Russo ile birlikte), "Scultura della Prima Basilica di San Giovanni Efeso", <i>Quaderni della Rivista di Bizantinistica</i> 15, 2-39, Tav. I-XLI.

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında (Proceedings) Basılan Bildiriler

- 1995 “Zur Bauechronologie der Justinianischen Johanneskirche in Ephesos”, *Akten des XII. Internationalen Kongresses für Christliche Archäologie*, Bonn 1991, Teil 1, Münster, 598-602, Taf. 75-78.
- 1999 “Adada”, *I. Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu (Yalvaç 1997)*, 31-33.
- 1999 “Excavation, Restoration and Conservation at the Church of St. John in Ephesus/ Selçuk, 1974-1998”, *VII Simposio di Efeso su S. Giovanni Apostolo, Turchia: La Chiesa e la sua storia 13*, 321-326.
- 1999 “Zum Skeuophylakion der Johanneskirche von Ephesos“, *Efeso Paleocristiana e Bizantina-Frühchristliches und Byzantinisches Ephesos*, Roma 1996 (Hrsg. R. Pillinger – O. Kresten – F. Krinzinger – E. Russo), ÖaqW-Arch. Forc. Band 3, 100-103, Taf. 81-87.
- 1999 “Eine Klosterkirche auf dem Ayasuluk in Ephesos”, *100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos, Akten des Symposions Wien 1995* (Ed. H. Friesinger – F. Krinzinger), 491-493, Taf. 110/2.
- 2000 “Excavations on Ayasuluk Hill in Selçuk/Turkey. A Contribution to the Early History of Ephesos”, *Die Agais und das Westliche Mittelmeer. Beziehung und Wechselwirkung 8. Bis 5. Jh. V. Chr.*, *Akten des Symposions Wien 1999* (Ed. F. Krinzinger), 39-43, Fig. 10-14.
- 2003 (A.B. Yalçın ile birlikte), “Gli Architravi Templon Medievale Della Basilica Di S. Giovanni”, *IX Simposio di Efeso su S. Giovanni Apostolo, Turchia: La Chiesa e la sua storia 17*, 293-305.
- 2007 “Apasa, Das Alte Ephesos und Ayasuluk”, *Frühes Ionien Eine Bestandsaufnahme, Panionion-Symposion Güzelçamlı, 1999* (Ed. J. Cobek – V. von Graeve – W.D. Niemeier – K. Zimmermann), 21-26.
- 2008 “Quelques exemples de plüques de parapet des VII-VIII siecle provenant de Saint-Jean a Ephese”, *La sculpture byzantine, VII-XII siecles, (Athenes 2000), BCH Supplement 49* (Ed. C. Pennas – C. Vanderheyde), 71-79.

Ulusal-Uluslararası Kitaplar ve Kitaplardaki Bölümler

- 1995 “Tor der Verfolgung und die Festungsmauern, Johannesbasilika, Kapelle und Schatzkammer (Skeuophylakion), Baptisterium, Atrium der Johanneskirche, Byzantinischer Aquadukt, Die byzantinisch-seldschukische Zitadelle”, *Ephesos der Neue Führer* (Efes Rehberi, Yay. P. Scherrer), 192-198, “Die Kuppelkirche Johannes des Taufers in Şirince”, 239-240.
- 1997 (S. Erdemgil ile birlikte), “Jüngste archaologische Nachweise für die älteste Geschichte von Ephesos”, *Ephesos, Gebaute Geschichte* (Yay. F. Hueber), 26-28, “Die Johannesbasilika”, 104-107.
- 2000 “Aphrodisias, Klaros ve Euromos”, *Heroische Landschaften, Eine pittoreske Reise zu den Staetten der türkischen Mittelmeerküste* (Ed. J. Gorecki - E.Schallmayer), VPVZ, 34, 51-53.
- 2001 (A. Bammer – U. Muss ile birlikte), *Der Atlas des Artemision von Ephesos*, Wien.
- 2008 (C. Zhuber-Okrog ile birlikte), “Bir Dünya Harikasına ait Mimari” *Efes Artemisionu, Bir Tanrıçanın Kutsal Mekanı* (Ed. W. Seiper), Viyana, 129-139.
- 2010 “Die Kapell beim Skeuophylakion”, *Wandmalerei in Ephesos* (Ed. N. Zimmermann - S. Ladstätter), Wien.
- 2014 “Laodikeia Merkezi Hamam 2003-2007 Kazıları ve Sonuçları / Excavation and Results of Central Bath Laodikeia 2003-2007”, 10. Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları), *Laodikeia Çalışmaları 3*, (Ed. C. Şimşek), İstanbul, 207-227.

Ulusal Dergilerde Yayınlanan Makaleler

- 1988 “Efes Müzesine Gelen Dört Mezar Steli”, *Türk Arkeoloji Dergisi 27*, 73, 83.
- 1997 “Termessos N1 Yapısı”, *Adalya 2*, 117-127.
- 1998 “Ayasuluk Tepesi Batı Yamacındaki Manastır”, *Arkeoloji ve Sanat 82*, 26-27.
- 2007 (E. Doğan ile birlikte), “Efes Ayasuluk Tepesi’nde Bulunan Figürinler”, *Arkeoloji Dergisi IX*, (2007/1), 123-133.
- 2010 (G.K. Öztaşkın ile birlikte), “Selçuk-Efes Müzesi’nde Sergilenen St. Jean Kilisesi’ne ait Korkuluk Levhaları ve Templon Arşitravları”, *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 7*, 39-49.

Armağan Kitaplarında Yayınlanan Makaleler

- 1999 “Ein Vierfigurenrelief des Meterkultes vom Panayır Dağ in Ephesos”, *Steine und Wege, Festschrift für D. Knibbe zum 65. Geburtstag*, 19-21.
- 2004 “Termessos Q1 Anıtı ve Iphigenia Kabartmaları”, *60. Yaşında Fahri Işık’a Armağan, Anadolu’da Doğdu* (Yay. T. Korkut), 209-218.
- 2005 “Eski Efes-Ayasuluk Tepesi”, *Ramazan Özgan’a Armağan* (Yay. M. Şahin – H. Mert), 65-77.
- 2008 “Side Dionysos Tapınağı’na İlişkin Yeni Bulgular”, *Haluk Abbasoğlu’na Armağan, Euergetes* (Yay. İ. Delemen), 239-262.

- 2009 “Efes Artemis Tapınağı Kilise Olarak İşlev Gördü mü?”, *Altan Çilingiroğlu'na Armağan, Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat* (Yay. H. Sağlamtimur – E. Abay – Z. Derin – A. Erdem – A. Batmaz – F. Dedeoğlu – M. Erdalkıran – M. Baştürk – E. Konakçı), İstanbul, 173-181.
- 2010 (C. Şimşek ile birlikte), “Ayasuluk'ta Bulunmuş (Efes) Nemesis Adak Steli”, *Metropolis, Yolların Kesiştiği Yer, R. Meriç için Yazılar* (Ed. S. Aybek – A.K. Öz), İstanbul, 81-85.
- 2011 “Efes Artemis Tapınağı'nda Önerilen Kilise”, *Fabrica et ratiocinatio, in Architectur Bauforschung und Denkmalpflege, Festschrift von F. Hueber* (Ed. J. Klein – A. Kolbitsch), Wien, 109-120.
- 2012 (B. Söğüt ile birlikte), “Ephesos-Ayasuluk Kompozit Başlığı”, *Stratonikeia'dan-Lagina'ya-Ahmet Hoca'ya Armağan* (Yay. B. Söğüt), İstanbul, 115-125.
- 2013 “Müzeci Kökenli Dostum, Bilim İnsanı Levent Zoroğlu'na”, İstanbul, K. Levent Zoroğlu'na Armağan-Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu (Ed. M. Tekocak), İstanbul, 1-2.

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

- 1981 “Ayasuluk (St.Jean) Çevresinde yapılan 1980 Yılı çalışmaları”, *III. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1980, 125-127, Taf. 41-42.
- 1991 (Ü. Yüğürtük ile birlikte), “Efes Müzesi 1989 Yılı Çalışmaları Özeti”, *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara 1990, 177-189.
- 1992 (S. Erdemgil ile birlikte), “1990 Yılı Efes-Ayasuluk Tepesi Prehistorik Kazısı”, *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Çanakkale 1991, 265-282.
- 1996 “1994 Yılı Notion Kazıları”, *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* 1995 Kuşadası, 371-381.
- 1998 “Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) 1996 Yılı Kazıları”, *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 1997 Kuşadası, 69-84.
- 1998 “Apasas, Eski Efes ve Ayasuluk”, *Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu*, Eylül 1997, 31-40.
- 1999 “Selçuk-Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) 1997 Yılı Kazı ve Araştırmaları”, *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* Antalya 1998, 361-370.
- 2000 “1974-1998 Yıllarında Selçuk-Efes St. Jean Anıtı ve Çevresinde Yapılan Kazı, Restorasyon ve Çevre Düzenleme Çalışmaları”, *10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Kuşadası 1999, 19-24.
- 2001 “Selçuk Ayasuluk Tepesi 1999 Yılı Kazıları”, *11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* Denizli 2000, 1-4.
- 2002 “St. Jean Anıtı ve Ayasuluk Tepesi 2000 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, *12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Kuşadası 2001, 237-240.
- 2003 (Ü. İzmirli, “Side Tiyatrosu ve Çevresinde Kazı, Onarım Ön Çalışmaları” İçinde), “Parados 1 ve 2 Kazıları sonucu Sahne Binası Cephe Mimarisi”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 2002, Cilt 2, 267-269.
- 2005 (C. Şimşek, “Laodikeia 2003 Yılı Kazıları” İçinde), “Laodikeia Hamam Bazilika Kazıları 2003”, *26. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, Konya 2004, 311-312.
- 2005 (Ü. İzmirli, “Side Tiyatrosu ve Çevresinde Kazı, Onarım Çalışmaları (2003)” İçinde), “Side Dionysos Tapınağı”, *14. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* Ürgüp 2004, Ankara 283-285.
- 2006 (C. Şimşek, “2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı” İçinde) “Hamam Bazilika Kazı Çalışmaları 2004”, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, Antalya 2005, 427-428.
- 2007 “Laodikeia ve Hierapolis Hamamlarının Kazı Sonuçlarına Göre İki Kentin Son Dönemleri”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Eylül 2006, 51-56.
- 2007 (C. Şimşek, “2005 Yılı Laodikeia Kazı Çalışmaları” İçinde), “Merkezi Hamam Kazısı 2005”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, Konya 2006, 469-472.
- 2007 “Yassihöyük'te Yapılan Kazı ve Araştırmaların Işığında Acıpayam Ovası'nın Tarihöncesi Çağları”, *I. Acıpayam Sempozyumu Bildirileri*, Acıpayam 2004, 134-141.
- 2008 (C. Şimşek, “2006 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları” İçinde), “Merkezi Hamam Kazısı 2006”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, Kocaeli 2007, 112-114.
- 2008 “Selçuk Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) ‘Apasas’ mı?”, *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar Sempozyumu* (Mayıs 2007), (Ed. A. Erkanal – S. Günel – U. Deniz), Ankara, 41-55.
- 2009 “Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı 2007 Yılı Kazıları”, *30 Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt*, Ankara 2008, 219-232.
- 2010 “2008 Yılı Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, Denizli 2009, 131-144.
- 2010 “Side Tiyatrosu Batı Parados Kazıları ve Side Dionysos Tapınağı'na İlişkin Yeni Bulgular”, *Side'ye Emek Verenler Sempozyumu*, 20-22 Nisan 2007 Side (Yay. Ü. İzmirli – G. Tanyeli – Z. Ahunbay), İstanbul, 92-102.

- 2011 “Ayasuluk'ta Yeni Bulunan Kale Köşkü ve Hamamı”, *XIII. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Denizli, Ekim 2009 (Ed. K. Pektaş ve Ark.), İstanbul, 143-154.
- 2011 “2009 Yılı Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, *32. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, İstanbul 2010, 82-95.
- 2011 “Adada Antik Kenti”, *Eğirdir Turizm Sempozyumu, 1-4 Aralık 2011, Turizmde Yeni Ufuklar Bildiriler Kitabı*, Isparta, 295-306.
- 2012 “Selçuk Ayasuluk Kalesi ve St. Jean Kilisesi 2010-2011 Yılları Kazı ve Onarım Çalışmaları”, *Uluslararası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 19-21 Ekim 2011*, Cilt I, Eskişehir, 169-178.
- 2013 “Adada Antik Kenti ve Geleceği”, *Pisidia Araştırmaları I Sempozyum Bildiri Kitabı* (Ed. B. Hümmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek), Isparta, 197-214.

DİĞER YAYINLAR

Kitap/Kitapçık

- 1995 (S. Erdemgil ile birlikte), *Notion-Claros*.
- 1998 *ADADA, Pisidia'da Antik Bir Kent*.
- 1998 “Lyrbe-Seleukeia C1 ve C2 yapıları”, *Toroslar'da Bir Antik Kent Lyrbe-Seleukeia?* (Yay. J. İnan – N. Başgelen), 68-72.
- 2000 (Efes Müzesi Uzmanları ile birlikte), *Ephesos Museum* (Yay. D. Gümüş).
- 2002 *St. Jean, Hayatı ve Anıtı ve Anıtı (Kilisesi), 2001 – St. John, The Life and the Monument of St. John, 2001-Heilige Johannes, Das Leben des Heiligen Johannes und die Johanneskirche*.
- 2002 “Efes Müzesi'ne Yeni Gelen Venetor ve Gladyatör Kabartmaları/ Neue Venatoren und Gladyatorenreliefs im Ephesos Museum”, *Efes Gladyatörleri, Öğleden Sonra Ölüm/Gladiatoren in Ephesos, tod am nachmittag*, 83-88.
- 2011 “Skeuophylakion Yanındaki Şapel Freskleri”, *Efes Duvar Resimleri, Freskleri*, (Ed. N. Zimmerman – S. Ladstatter – Alm. İng. Türkçe), İstanbul, 197-201.
- 2013 *Aziz Yuhanna Hac Kilisesi ve Ayasuluk Kalesi - The Pilgrim Church of St. John and Ayasuluk Castle*, Hitit Color, İstanbul.

Yerel Dergiler

- 1978 “St.Jean Bazilikası Atriumu” *Efes Müze Yıllığı* 2, 38-42.
- 1991 “Efes St.Jean Kilisesi” *Ege Mimarlık* , 9.
- 1996 “Sütçüler-Adada” *Isvak-Ün* 1, 9-10.
- 1998 “Şirince Köyü ve Kiliseleri” *İşbank Kültür ve Sanat* 38, 58-62.
- 2000 “Efes Tarihçesi”, *Uygarlığın Beşiği Selçuk*, 1, 7-8.
- 2001 “Değişen Efes” *Turing*, 43-49.
- 2005 “Efes Gladyatörleri”, *National Geographic Türkiye*, Aralık 2005, 154-155.
- 2009 “Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı, Ephesos'un Beş Bin Yıllık Tarihsel Süreci'nin Başlangıcı”, *Aktüel Arkeoloji* 11, Nisan 2009, 88-95.

TRIPOLIS'TEKİ GEÇ BİZANS KALESİ

Bahadır DUMAN*

Değerli Hocam Dr. Mustafa Büyükkolancı'ya...

Giriş: Tarihsel Süreç

Bu makale Lydia, Karia ve Phrygia Bölgeleri'nin kesişme noktasında yer alan ve Prehistorik Dönemler'den itibaren yerleşim gören Menderes Nehri kenarındaki Tripolis'in yaslandığı tepenin zirvesinde yer alan kalede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında tespit edilen arkeolojik bulguların değerlendirilmesi amacıyla kaleme alınmıştır.

Tripolis Antik Kenti; Denizli İli, Buldan İlçesi, Yenicekent Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Fig. 1). Yaklaşık 3 km². lik bir alana yayılan antik kent Lykos/Çürüksu Vadisi'nin kuzeybatı ucunda, vadiye hâkim bir tepenin güney yamacında yer alır. Kent hakkındaki ilk bilgileri 17. yy.dan itibaren Tripolis'i ziyaret eden seyahatçilerin yazılarından ve notlarından öğrenebilmekteyiz. 1660'larda Smith, Tripolis'te kale ve tiyatronun önünde gördüğü antik yapılara ait kalıntılardan bahseder¹. 1764-1765'de Tripolis'i ziyaret eden Chandler, Tripolis'in yaslandığı tepenin zirvesindeki kale ve burada yaşayanlar ile ilgili bilgi verir². Antik kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda Pergamon/Bergama, Germe üzerinden gelen ticaret yolu Thyateria/Akhisar, Sardeis/Salihli, Philadelphia/Alaşehir güzergâhından gelip, Tripolis/Yenicekent, Hierapolis/Pamukkale ve Laodikeia/Goncalı'ya doğru devam eder³. Bu önemli ticaret yolu Tripolis'in önemini çağlar boyunca korumasına yol açmıştır⁴.

Tripolis'te son yıllarda kent merkezinde gerçekleştirilen kazılarda Helenistik Dönem'den M.S. 7. yy.ın ortalarına kadar devam eden kesintisiz yerleşim izleri⁵ M.S. 7. yy.ın ortalarına gelindiğinde son bulur. Yaklaşık iki yüzyıllık boşluğun ardından literatüre «*Micaceous White Painted Ware*» olarak giren bir grup yoğun mikalı ve beyaz bant süslemeli günlük kullanım kabı 9-11. yy.larda yaşam izlerinin varlığına işaret eden somut arkeolojik materyaller arasındadır⁶. Söz konusu yüzyıllara tarihlenen buluntular sadece seramiklerle kalmamış yine son yıllarda gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalarda Tripolis'in ana caddelerinden Sütunlu Cadde ve Hierapolis Caddeleri'nin kesişme noktasında tespit edilen küçük bir kilise de kentteki Proto Bizans Dönemi'ne ışık tutan bir başka veriyi daha ortaya koymuştur. Sütunlu Cadde ve Erken Bizans Dönemi Sur Duvarı'nın kuzeyinde, Kemerli Yapı'nın

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. Kınıklı/Denizli-TR. E. mail: bahadirduman@yahoo.com

¹ Smith 1678, 245.

² Chandler 1971, 194.

³ Ramsay 1890, 49.

⁴ Peutinger Haritası'nda Philadelphia ve Hierapolis arasında Tripolis yer alır bkz. Stuart 1991; haritaya ek olarak Anderson'un Kadıköy'ün kuzeybatısında bulduğu mil taşı Antik Dönem'deki yolun olasılıkla bugünkü Alaşehir-Yenicekent asfaltı civarından geçtiğini kanıtlar niteliktedir, bkz. Anderson 1898, 85. 111.

⁵ Duman 2013, 179 vd.

⁶ «*Micaceous White Painted Ware*» seramikleri için bkz. Arthur 1997, 531- 540; Cottica 1998, 81- 83; Caggia 2007, 294, Fig. 19; Cottica 2007, passim. Tripolis buluntusu söz konusu seramikler için bkz. Duman 2014.

güney bitişiğinde doğu-batı yönlü uzanan kilise 16.45x6.05 m. ölçülerinde olup günümüze kadar korunmuş çatı yüksekliği 6.99 m.dir (Fig. 2). Naos bölümünün kuzey duvarı üzerinde iki azizin betimlendiği bir fresk bulunmaktadır. Azizlerin, sağ elleri göğüslerinde olup baş kısımları korunamamıştır. Krem renk arka fon üzerinde bordo renklerin ağırlıklı olarak kullanıldığı fresklerde kırmızı, sarı ve lacivert gibi renkler de kullanılmıştır. Yine naosun güney duvarı üzerinde kırmızı renk arka fon üzerine beyaz renk boya ile yapılan fresk üzerinde 12 satırdan oluşan bir yazıt bulunmaktadır. Söz konusu yazıtlı fresk kilisenin ilk evresine (M.S. 5.-6. yy.) tarihlendirilirken, kuzey duvar üzerindeki aziz betimlemeleri de ikinci kullanım evresi olan M.S. 10. yy.a tarihlendirilmektedir. Bu tarihten sonra günümüze kadar gerçekleştirilen çalışmalarda arkeolojik bir buluntuya rastlanmamıştır. Bu tespiti destekleyen bilgi Haçlılar'ın komutanlarından Barbarossa'nın Tripolis civarından geçtiği sırada sarf ettiği sözlerle de açıklanabilir: “*ad dirutam ciuitatem que Minor Tripolis dicebatur*”. III. Haçlı Seferi sırasında 23 Nisan 1190'da Friedrich Barbarossa ordusuyla birlikte Tripolis'ten geçerek Laodikeia üzerine yürür. Bu sefer sırasında Barbarossa kenti yıkık ve terk edilmiş bulur⁷.

Kale: Konumu, Tanımı ve Arkeolojik Buluntular

Antik kaynakların, seyyahların ve arkeolojik buluntuların verdiği bilgiler doğrultusunda Tripolis ve civar kentlerde etkili olan deprem ve Sasani Akınları⁸, M.S. 7. yy.ın ortalarından itibaren kentteki nüfusun iyice azaldığını gösterir. Yukarıdaki satırlarda bahsedilen 9-11. yy.a ait arkeolojik materyal tekrar bir canlanmanın izlerini taşısa da 1190'da artık kentte yaşayan nüfus belki de yok denecek kadar azdır.

Tripolis 13. yy.ın ilk yarısında Bizanslılar ile Türkler arasında bir kaç kez el değiştirir. Bir kısım mimarisi günümüze kadar sağlam kalabilmiş yuvarlak planlı kulenin de dâhil olduğu kale kompleksi kentin yaslandığı Messoğis/Aydın Dağları'nın uzantısı olan 350-400 m. arasında değişen yüksekliğe sahip halk arasında değirmen-tepe/kaletepe olarak bilinen bir tepenin zirvesinde yer alan düzlük üzerine yapılmıştır (Fig. 3). Yüzeysel araştırması ve topografik çalışmalar sonucunda kalenin 43 bin m².lik bir alana yayıldığı ve yüksekliği yer yer 5-6 m. korunan 2 m. kalınlığındaki sur duvarı ile çevrildiği tespit edilmiştir. Kalenin mimarisi hakkında fikir veren en önemli kalıntı, büyük bir kısmı günümüze kadar sağlam kalabilmiş kuzeybatısındaki yuvarlak planlı kuledir (K1). Dairesel planlı kule, traverten, mermer, çay taşı ve yer yer de tuğla malzeme ile kireç harç kullanılarak -surlarda olduğu gibi- ağırlıklı olarak devşirme malzemelerden inşa edilmiştir (Fig. 4). Post-Bizans Dönemi mimarisi özelliği taşıyan kulenin beden duvarları iki sıra taş ve üç sıra tuğlayla örülerek oluşturulmuştur. Kulenin ortasına yakın bir bölümde süsleme amaçlı olarak sütun ve paye başlıklarının yan yana kullanılmasıyla bir düzenleme yapılmıştır (Fig. 5). Mimari elemanlardan oluşan bu dizinin merkezine yakın bir noktada yer alan dorik başlığın merkezinde kabartma olarak yapılmış bir haç motifi yer almaktadır. Söz konusu kulenin dış cephesinde olasılıkla kulenin yapım aşaması ile ilgili iskele delikleri yer almaktadır. Kulenin batı cephesinde doğal sebeplerle oluşmuş ve kulenin üst kısmından zemine kadar devam eden bir çatlak mevcuttur. Üst kısmı yıkılmış

⁷ Eickhoff 1977, 99. Bu görüşe Anderson karşı çıkar ve Nicetas Chonaites'i kaynak göstererek Haçlılar'ın direk Tripolis'ten değil ancak bu civardan geçtiğini ileri sürer, bkz. Anderson 1898, 83 dipnot 5.

⁸ M.S. 7. yy.ın ilk çeyreğinde Tripolis'te etkili olan Sasani akınları kentteki yerleşimi kökten etkilemiş ve buradaki yaşam arkeolojik materyallerin verdiği bilgiler doğrultusunda M.S. 7. yy.ın ortalarından itibaren iyice zayıflamıştır. Sütunlu Cadde'de ve Geç Roma Agorası'nın batı portüğünde açığa çıkarılan yanık tabaka M.S. 7. yy.daki Sasani Akınları ile açıklanabilir. Tripolis'te söz konusu evreyi işaret eden en önemli veriyi sikkeler oluşturmaktadır. Günümüze kadar gerçekleştirilen kazılarda ele geçen sikkelerin tarihleri M.S. 2. yy.dan başlayarak belli aralıklarla M.S. 602-610 imparator Phokas Dönemi'ne kadar devam etmektedir. M.S. 610'dan sonra ise yaklaşık 30 yıllık bir boşluk ve ardından gelen sadece iki adet II. Constans sikkesi Sasani akınları ardından kentte birkaç on yıl daha yaşandığını gösteren buluntulardır. Sikke buluntularından takip edilebilen kesintisiz yerleşim ve yerleşim katmanları arasındaki boşluklar diğer buluntu gruplarında da hemen hemen aynı tarihleri vermektedir. M.S. 641- 668 arasına tarihlenen II. Constans sikkelerinin ardından yaklaşık 2 m.lik dolgu toprak tabakası tamamen arkeolojik materyalden yoksundur. Sasani akınlarından etkilenen kentler arasında Aphrodisias, Sardeis ve Ephesos da yer alır (Ratte 2001, 144, 145, 147; Foss 1975, 738- 747; Foss 1976, 53-57; Foss 1979, 77; Sardeis için ayrıca bkz. Rautmann 2011, 25), Tripolis yakınlarındaki Laodikeia, bu tarihlerde terk edilmiş görünmektedir bkz. Şimşek 2013, 58.

olan kulenin yaklaşık 15 m. çapında olduğu tespit edilmiştir. Kalenin içerisinden kuleye giriş için bırakılan 1.5 m.lik bir kapı boşluğu ve kulenin üst kısmına merdivenle çıkılmasını sağlayan basamakların bir kısmı toprak ve kuleden koparak bu bölüme düşen moloz yığıyla kapanmıştır. Kulenin üst kısmında surlara geçiş olduğunun tespit edilmesi Yukarı Kale surlarında seyirdim yerinin varlığını göstermektedir (Fig. 6-7).

Kalede toplam 7 adet kule tespit edilmiştir. Söz konusu kulelerden beşi kalenin kuzeyinde ikisi ise güneyinde bulunmaktadır. Kuzeyde bulunan kuleler (buradan sonra K ile ifade edilecektir) batıdan doğuya doğru K1, K2, K3, K4, K5 olarak adlandırılırken güneyde yer alanlar yine batıdan doğuya doğru K6 ve K7 olarak adlandırılmıştır. Bu kulelerden en sağlamı kuzeybatı köşede yer alan ve yerel halkın yel değirmeni olarak adlandırdığı K1 numaralı kuledir. Diğer 6 kule yıkılarak toprak altında kalmış olmasına rağmen yüzeyde mimariye ait bazı izler görülebilmektedir. Kuzeyde yer alan dört kuleden K2 ve K5 kare, K3 yuvarlak, K4 ise dikdörtgen planlıdır. Kareye yakın bir plana sahip olan kuzeydeki K2 ve K5 kulelerinin ölçüleri farklılık göstermektedir; K2 dıştan dışa yaklaşık 6x6.30 m., K5 ise dıştan dışa yaklaşık 7x7.50 m. ölçülerindedir. Dikdörtgen planlı K4'ün ölçüleri dıştan dışa yaklaşık olarak 13x7.5 m. dir. Yuvarlak planlı K3'ün çapı ise yaklaşık 8 m. dir. Bunların dışında kalenin kuzeybatısında 2 adet yuvarlak planlı kule tespit edilmiştir, bunlardan K6 numaralı kulenin çapı yaklaşık olarak 10 m. iken doğuda yer alan K7 nin çapı yaklaşık olarak 9 m.dir. K6 ve K7 arası mesafe 18.50 m.dir.

Kalenin inşa edildiği tepenin topografik olarak en uygun yerine kaleye giriş için aralarında yaklaşık olarak 41 m.lik mesafe bulunan iki adet kapı (buradan sonra KP ile ifade edilecektir) inşa edilmiştir. Söz konusu kapılar batıdan doğuya doğru KP1 ve KP2 olarak adlandırılmıştır. Batıda yer alan ve yaklaşık 5.30 m.lik bir genişliğe sahip KP1'den kalenin içine direkt girilebilmektedir. Doğuda yer alan KP2 ise bindirme tekniğinde yapılmış olup kapı genişliği yaklaşık olarak 5.30 m.dir. Söz konusu kapının güney hattı kuzey hattının üstünü yaklaşık olarak 4.5 m. kapatmakta ve bu alanda bir kapının varlığını gizlemektedir. İki kapı arasında basamaklı, yuvarlak bir plana sahip olan ve 8 m. çapa sahip kalıntının (kule?) işlevi tespit edilememiştir.

Kurulduğu tepe noktasındaki topografyaya uygun olarak inşa edilen "Yukarı Kale" batıdan doğuya doğru daralmakta olup bir çizme görüntüsündedir. Kalede yapılan yüzey araştırması sonucunda yüzeyde 12 adet mekan duvarına rastlanılmıştır. Bunlardan beş tanesi kalenin güneydoğuda yer alan surlarına yaslanmış biçimde birbirine bitişik olarak yapılmışlardır. Dikdörtgen plana sahip bu mekanların en büyüğü 25x9 m., en küçüğü ise 9x4.5 m. ölçülerindedir. Söz konusu mekanların 46 m. batısında, çapı 12 m. olan yuvarlak planlı başka bir mekan bulunmaktadır. Yarım daire şeklinde yapılmış mekan diğer mekanlarda da olduğu gibi sur içerisindedir. Tespit edilen diğer altı mekan ise kaleye girişi sağlayan kapıların kuzey doğusunda, kuzey-kuzeydoğu sur duvarına bitişik olarak yapılmıştır. Bunlardan ikisi kare planlıyken, dördü dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Toplamda 30x13 m.lik bir alana yayılan mekanlardan en büyüğü 10x8 m. en küçüğü 7.5x4.5 m. ölçülere sahiptir. Tespit edilen mekanların surlara bitişik olarak yapılması hem kullanılan alanlarda yer tasarrufu sağlamış hem de surların mukavemetini arttırmıştır.

Zirvedeki kalenin ön savunma hattı olan dış sur kalıntılarının yüzeyde yaklaşık 1210 m.lik bölümü izlenebilmektedir (Fig. 8). Dış surlar, Büyük Hamam'ın kuzey bitişiğinden başlayıp Philadelphia Kapısı'nın batısından geçerek stadyumun doğu dışından, yukarı kaleye doğru uzanmaktadır. Surlar, çay taşı ve tuğlanın yanı sıra traverten, mermer gibi büyük çoğunluğu devşirme malzeme ile kireç harç kullanılarak inşa edilmiştir. Dış surun takip edilebildiği hat üzerinde, stadyumun güneydoğusunda iki tepe arasında bindirme tekniğinde inşa edilen kapının yüksekliği 5-7.5 m. arasında değişmektedir. Sur kalınlığının 2.40 m. olduğu bu kapının genişliği 2.20 m.dir. Kapının kentin iç kısmında, güneyde kalan bölümünde yer alan merdiven basamaklarının genişliği 70 cm., derinlik ve yükseklikleri ise 30 cm.dir. Merdivenin varlığı sur üzerinde seyirdim yeri olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki tanımdan anlaşılacağı üzere Roma kentinin yaslandığı tepe üzerinde inşa edilen kalenin etrafında yedi kule ve iki kapı bulunmaktadır. Kule ve kapıların yerleştirme düzenine bakıldığında kalenin topografik anlamda daha zor ulaşılabilir ancak güvenli alanlarına kapılar yerleştirilmiş, ulaşımı daha rahat olan batı, kuzey ve kuzeydoğu bölümünde ise kuleler bulunmaktadır. Kalenin çevresinde yer alan savunma ve yapısal anlamdaki

en büyük kule K1 dir. Diğer kulelere oranla K1'in büyük ve tahkimatlı yapılmasının en önemli nedeni, kaleye rahat bir şekilde çıkışı sağlayan yolun bu alanda yer almasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde Yenicekent'ten Narlıdere'ye devam eden stabilize yoldan doğuya doğru devam edildiğinde Yukarı Kale'ye ulaşım basit bir yol ile sağlanabilmektedir ki olasılıkla bu yol Geç Bizans Dönemi boyunca kalede yaşayanlarca da kullanılmış olmalıdır.

Bölgedeki Diğer Ortaçağ Kaleleri ve Karşılaştırma

Günümüzde de görülebilen Tripolis'deki Yukarı Kale'ye ait yuvarlak planlı kulenin benzerleri Tabala, Maeonia, Satala, Magnesia ad Sipylum ve Nymphaeum'da da görülür. Bunlar içerisinde Tripolis'teki kulenin yakın benzeri Magnesia'da yer alır, söz konusu iki savunma yapısı yazıtlı tarihlenen Smyrna Akropolisindeki kale ile aynı tarihlere 1222/3 civarına verilir⁹. I. Theodoros Laskaris'in damadı ve Niceia Krallığı'nın varisi John Ducas Vatatzes'in kendi yönetim yılları (1222-1254) içerisinde hem Doğu hem de Batı'da savunmaya yönelik kale, kule ve savunma duvarları gibi birçok mimari faaliyet içerisinde olduğu bilinmektedir¹⁰. Vatatzes'in Doğu sınırına verdiği büyük önem ve bu doğrultuda ana yollar üzerinde bulunan Philadelphia/Alaşehir ve Tripolis/Yenicekent gibi yerleşimlerde kurduğu önemli tahkimatlar ile kendini gösterir. Vatatzes, İmparatorluk içindeki savunma amaçlı istihkam sisteminin sadece yapılmasına değil mevcutta var olan savunma sistemlerinin yenilenmesine de büyük önem vermiştir¹¹. Tripolis, Philadelphia ve Sardis üzerinden Nicaea/İznik'e ulaşan ve antik çağdan beri önemli bir güzergah olarak kullanılan ana yol Tripolis'teki kalenin yapılış amacını da ortaya koymaktadır. Güneybatı'dan Tripolis'e gelen yol, buradan ilerleyerek Nicaea Krallığı'nın son savunma hattı olan Philadelphia'ya ulaşır. Philadelphia bu önemli güzergah üzerindeki konumunun yanı sıra, İncil'de adı geçen yedi kiliseden birine de sahip olması nedeniyle de Hıristiyanlar için dinsel bir önemi vardır, dolayısıyla Tripolis'teki kale hem Philadelphia hem de Nicaea için kaybedilmemesi gereken önemli bir kaledir.

Pergamon/Bergama, Chliara/Kırkağaç ve Adramyttion/Edremit gibi kentlerde 1160 civarında inşa edilen kaleler olmasına rağmen¹², Çürüksu Vadisi'ndeki Tripolis'te 1222-1223 civarına tarihlenen kale ve Laodikeia'da [bugünkü Denizli- Kaleiçi ve/veya Denizli-Hisarköy (Fig.9)] sağlanan tahkimat¹³, altmış yıllık (1160-1220) süreçte bölgedeki hakim unsurun tam anlamıyla netleşmediğini gösteren önemli kanıtlardandır. Bu doğrultuda Laodikeia'daki kale büyük olasılıkla 1160-1190 arasında yapılmış olmalıdır ki, Friedrich Barbarossa 1190'larda Laodikeia'ya geldiğinde bu yerleşim Bizans'ın elinde kalan son yerdir¹⁴. Türkmenler'in kol gezdiği bir alanın ortasında kalan Laodikeia'nın etrafı mutlaka bir savunma sistemi ile çevrilmiş olmalıdır. Laodikeia'nın 1204'de Constantinopolis'teki Latin işgali ile birlikte Türkler'in eline geçtiği söylenebilir¹⁵, ancak kısa süre içerisinde Maiandros/Menderes Vadisi'nin birkaç kez kuvvetler arasında el değiştirdiği de bilinmektedir¹⁶.

Tripolis'te Türk Hakimiyeti

1243'de Moğollar ile Selçuklular arasında gerçekleşen Köseadağ Savaşı mağlubiyetinin ardından Menderes boylarına gerileyen II. Gıyaseddin Keyhüsrev ordugahını Tripolis yakınlarına kurar ve Nicaea (İznik) Kralı III. Ioannes Ducas Vatatzes ile Moğollar'a (Tatarlar) karşı 1243 yılının Ağustos ayında Tripolis yakınlarındaki tahta köprü

⁹ Foss 1996, 297-320.

¹⁰ Foss 1996.

¹¹ Gregory 2007, 280.

¹² Cahen 2012, 41.

¹³ Cahen 2012, 41 dipnot 41.

¹⁴ Cahen 2012, 47.

¹⁵ Peirano 2004, 402. Tripolis'teki kalenin yapılışı ile ilgili görüşler için bkz. Peirano 2005, 418.

¹⁶ Arthur 2006, 24- 25.

üzerinde bir antlaşma imzalar¹⁷. 1304-1306 tarihlerinden itibaren ise Tripolis/Yenice'nin de içinde bulunduğu bölgede Germiyanogulları¹⁸ ile birlikte Türk hâkimiyeti başlar¹⁹.

Tripolis'in Yakub Bin Alişir tarafından alınışı yani Türkler'in eline geçişi Pachymeres tarafından ayrıntılı olarak anlatılır: “*Doğu bölgesinde bulunan kalelerin arasındaki Derebol'da yaşanan olayları anlatmak belkide o kadar kötü değildir; beklenmedik ve anlamsız bir bahaneyle İmparator Doukas (III. Jean Batatzes) Alaşehir'i koruyan hatta onun kaderine bile sahip çıkan bu eski şehri bir yıllık buğday stoğu ve çeşitli silahlar tedarik ederek kuvvetlendirmeye karar vermişti. Tufandan beri ele geçirilemeyen bu güçlü yer kendiyile övünüp Türklerin ataklarını önemsemiyordu. Oysaki kuşatma zamanı tasarlanmıştı; bazıları pes etmiş olmasına ve ikmal yollarının kapanıp aşırı bir ihtiyaç durumu doğmasına rağmen Derebol halkı uzun süre dayanmıştı. Yakın zamanda gelecek yardım da olmadığına göre bu sorunları düzenlemeler yaparak ve Türklerle anlaşarak çözmeye karar verdiler: Türklerle yapılan geçici uzlaşma sonucu buğday temin etmişlerdi. Ticari alışkanlıklarının gerektirdiği gibi şehirden çıkıp zorunlu gıdaları alamıyor, ancak Türklerin özgürce şehre girip bunları satmalarına müsaade ediyorlardı. Bu durum Türklere şehri ele geçirme fikrini vermişti; anlaşmaları yaptıktan sonra şehre saldırmak için kesin ve uygun bir zaman kararlaştırdılar. Askerlerin bir kısmı gereksinimlerini karşılayıp, yakın ve gizli bir yere yerleştikten sonra şehre girmişlerdi. Buradaki ticari emtia buğdaydı ve her eşek, üzerindeki çuvallar yardımıyla iki kat fazla yük taşıyor olmuştuk. İşte tam bu sırada savaş borazanları çalmaya başladı; atasözünde olduğu gibi halk akrepleri çayır kuşu gibi karşılamıştı, onların erzak için giriştikleri aldatıcı umutları gururlarını okşamıştı o yüzden bir süre sakinlerdi. Gece çoktan onları sarmalamıştı ve bir belirsizlik içinde kalmışlardı, onlar güzel umutlarıyla beklerken önlerinde kötülükler vardı. Düşmanlar savaş borazanlarını çalana kadar halk karanlığın ortasında korkusuzca bekliyordu. Düşmanlar yıldırım hızıyla halkın başındaki adamın kapısına geldiklerinde halk da ani bir korkuyla uykusundan uyandı; düşman gürültüleri çıkararak yakında bulunan adamlarından yardım çağırmaya başlamıştı. Yine aynı gecede tek bir saldırıyla bu güçlü şehri ele geçirmeyi başardılar. Ve Alişir Karamanlarla birlikte buraya baskınlar yapmış oldu. Büyük Dükten kaçmayı başaran korkusuz ve kibirli bu adam bahsedilen güçlü şehre girmeyi başarmıştı”²⁰.*

1429'da Denizli ve çevresi Osmanlı hâkimiyetine girer²¹. Bu dönem ile ilgili olarak Tripolis yakınlarında bugün Yenicekent Belediye binasının arka bahçesinde sekizgen planlı, ana duvarları sekizgen bir kasnak ile yükseltilmiş ve üzeri kubbeyle kapatılmış Büyük Tekke Türbesi olarak bilinen bir yapı yer almaktadır (Fig. 10). Kuzeyde yer alan giriş kapısı, yekpare mermer söveli, ana duvarlar kesme traverten bloklardan oluşmaktadır. Söz konusu türbede kullanılan taşların tamamına yakını Tripolis'teki antik yerleşime ait binalardan sökülerek getirilmiş ve bazı bloklar yeniden şekillendirilerek bazıları ise orijinal biçimiyle kullanılmıştır. Devşirme olarak kullanılan bloklardan türbeye giriş kapısının solunda Roma Dönemi'ne ait Grekçe yazıtlı traverten bir mezar taşı da yer almaktadır. Türbenin iç kısmında merkezde bir sanduka yer alır. İçteki duvar cephelerine hareket kazandırmak amacıyla tuğla örgümlü kemerler yerleştirilmiştir²².

¹⁷ Hoffmann 1841, 1806; Ramsay 1895, 24, 194; Baykara 1969, 27, 37 dipnot 53; Nicol 2003, 25; Kaymaz 2009, 105; Spuler 2011, 53. Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Nicaea/İznik İmparatoru Ioannes Dukas Vatatzes'in Köseadağ Savaşı'ndan önce de çeşitli vesilelerle ilişki içinde olduklarını bildiren kaynaklar için bkz. Cahen 2012, 96.

¹⁸ Tripolis'in Yakub Bin Alişir tarafından alınışı Pachymeres tarafından ayrıntılı olarak anlatılır bkz. Pachymeres Rel. His. 88-89. 1764-1765'de Tripolis'i ziyaret eden Chandler, Tripolis'teki kalenin 1306'da Türkler'in eline geçtiğini belirtir ve sonraki dönemde kalenin tahrip olmasıyla buradaki nüfusun Buldan'a göç ettiğini yazar Chandler 1971, 194; Baykara 1969, 38.

¹⁹ Hoffmann 1841, 1806. 1304'de Roger komutasındaki Katalan Ordusu Tripolis'in kuzey-batısında yer alan ve Türkler tarafından kuşatılan Philadelphia/Alaşehir'e girer, ancak henüz Türkler'in eline yeni geçen Tripolis'e bir müdahalede bulunmaz ve Magnesia/Ortaklar üzerinden Ephesos/Selçuk'a doğru hareket eder bkz. Nicol 2003, 139; Germiyanlılar'ın 1306'da Tripolis'i ele geçirmesiyle ilgili olarak bkz. Baykara 1969, 37. 1306'daki kesin Germiyan hakimiyetinden önce de bölgede Türkler'in zaman zaman küçük gruplar halinde saldırıları ve kısa süreli zaptedişleri gerçekleştirildiği bilinmektedir bkz. Cahen 2012, 36.

²⁰ Pachymeres Rel. His. 88-89.

²¹ Baykara 1969, 42; Gökçe 2000, 35-36.

²² Cirtil 2007, 199, 202 Çiz. 8.

Sonuç

Tripolis'in kuzeyindeki dağın zirvesinde yer alan kalenin aşağı şehir ile tarihsel anlamda bağlantısının olmadığı Tripolis'te özellikle son iki yılda gerçekleştirilen kazılarda ele geçen üç bine yakın sikkeden elde edilen bilgilerle doğrulanabilir. Helenistik Dönem'den itibaren M.S. 7. yy. ortalarına kadar küçük boşluklar haricinde kesintisiz olarak devam eden kronoloji, yaklaşık iki yüzyıllık bir boşluğun ardından 9-11. yy.a tarihlenen sadece altı sikke ile son bulur. Aşağı şehirde, Sütunlu Cadde'nin kuzey bitişiğinde yer alan M.S. 5.-6. yy. orijinli küçük kilisenin ikinci kullanım evresi ile bu altı sikke birlikte değerlendirilebilir. Laodikeia'nın 13.yy.ın başlarında Türkler'in eline geçmesiyle beraber (1224'de tekrar Bizanslılar'ın eline geçer) hem Magnesia- Nymphaeum hattında hem de Philadelphia gibi önemli bir Bizans kentinden önceki son kale artık Tripolis'tir²³. Tripolis aynı zamanda Bizans-Türk sınırını oluşturan bir coğrafyada yer almaktadır, dolayısıyla askeri anlamda önemli başarıları olan Nicaea (İznik) Kralı III. Ioannes Ducas Vatatzes (1222-1254) bir garnizon olarak Tripolis'e büyük önem vermiş ve bu nedenle de 13. yy.ın ilk çeyreğinde Tripolis'in kuzeyindeki tepede daha önce burada var olan bir tahkimatın yenilenmesiyle değil, ilk kez yapılan bir savunma sisteminin mimarı olmuştur. Bu görüşü son yıllarda Tripolis'teki kalenin bulunduğu alanda tarafımızca gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında ele geçen seramik buluntular ve kalenin konumlandığı alanda tespit edilen mimari kalıntıların tamamının M.S. 13. yy. ve sonrasına ait olması desteklemektedir. Kalede bulunan seramiklerin büyük bir kısmı parçalar halinde olup genellikle kaide ve gövde kısımları korunmuştur (Fig. 11). Form repertuarı kase ve tabak gibi açık kaplara aittir. Buluntuların tamamı glazürlü örneklerden oluşmaktadır. Monokrom astarlı gruplar arasında yoğunlukla ele geçenlerde renk sarı ve yeşildir. Bunların dışında polykrom grup içerisine dahil edebileceğimiz parçalarda yeşil, sarı ve kahverengi kullanılmıştır. Sgraffito ve champlévé tekniklerinin uygulanması ile bezelenen parçalar da buluntular arasında yer alır (Fig. 12). Tripolis'te aşağı şehir ve kaledeki tarihsel süreç gözönüne alındığında, kaledeki stratigrafi tespit edilen seramikler için sağlam veriler ortaya koyar ki bu nedenle de burada değerlendirilen örneklerin tamamı için M.S. 13. yy.-erken 14. yy. tarihi önerilebilir.

KATALOG

Katalogda geçen tüm ölçüler santimetre cinsinden olup metin ve katalogda kullanılan **Kat. No.** Katalog Numarası, **Y.** Yükseklik, **G.** Genişlik, **A.Ç.** Ağız Çapı, **C.K.** Cidar Kalınlığını ifade etmektedir. Renk şablonu olarak Munsell Soil-Color Chart 2009 (revised)/ 2010 (production) versiyonu kullanılmıştır.

Kat. No: 1 **Y: 1.8 C.K: 0.4 A.Ç: 18**

Dudak kenarı üstte hafif düzleştirilerek dışa çekilmiş tabak ağız- kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 7.5YR 6/6. Dışta mat-hafif pürüzlü, içte parlak-hafif pürüzlü yüzeyli, dışta hamur 7.5YR 4/4 (aşınmış), içte 5Y 8/6- 2.5Y 8/2.

Kat. No: 2 **Y: 2.8 C.K: 0.6 A.Ç: 18**

Dudak kenarı üstte düzleştirilerek yukarı çekilmiş, içte çizgisel bezemeli tabak ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika ve kireç katkılı, 5YR 5/6. Dışta mat-hafif pürüzlü, içte parlak-hafif pürüzlü yüzeyli, dışta 5Y 8/1- 5Y 7/8 (yoğun aşınmış), içte 5Y 8/1- 5Y 7/8 (aşınmış)- 10YR 4/6.

Kat. No: 3 **Y: 2 C.K: 0.4- 0.5 A.Ç: 19**

Dudak kenarı üstte düzleştirilerek hafif dışa çekilmiş, tabak ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 5YR 5/6. Parlak-hafif pürüzlü yüzeyli, dışta 2.5Y 8/2, içte dış astar renk.

Kat. No:4 **Y: 3 C.K: 0.4 A.Ç: 17**

Dudak kenarı yukarı çekilerek dışa döndürülmüş, içte profil oluşturmuş, dışta dikey merdiven basamağı sırası, üstte yatay bant bezemeli kase ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 2.5YR 6/6. Parlak-kaygan yüzeyli, dışta ve içte 2.5Y 7/6- 2.5Y 8/2, 10R 3/3.

²³ Hoffmann 1841, 1806.

Kat. No: 5 **Y: 1.9 C.K: 0.5-0.6 A.Ç: 18**

Dudak kenarı dışa çekilmiş kase ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, yer yer ince gözenekli, mika katkılı, 7.5YR 6/4. Parlak-hafif pürüzlü yüzeyli (aşınmış), dışta 2.5Y 8/2- 2.5Y 6/8(içte ağız kenarında), içte 2.5Y 8/2.

Kat. No: 6 **Y: 2 C.K: 0.4 A.Ç: 14**

Dudak kenarı üstte yuvarlatılmış, kase ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 7.5YR 6/6. Parlak-dışta kaygan, içte hafif pürüzlü, dışta 5GY 6/4, içte 2.5Y 7/4.

Kat. No: 7 **Y: 3.4 C.K: 0.5-0.6 A.Ç: 14**

Dudak kenarı yukarı çekilerek dışa döndürülmüş, dışta yivli dirsekli kâse ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 5YR 6/6. Dışta parlak-hafif pürüzlü, içte yarı mat-hafif pürüzlü yüzeyli, dışta 5Y 8/2- 5GY 5/4, içte 5Y 8/2.

Kat. No: 8 **Y: 3.4 C.K: 0.6-0.7 A.Ç: 21**

Dudak kenarı üstte döndürülerek hafif dışa çekilmiş, gövdeye dönüş kavisli kâse ağız-kenar gövde parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 5YR 6/6. Parlak-kaygan yüzeyli, dışta ve içte 5Y 8/2, dışta ayrıca 10YR 8/4.

Kat. No: 9 **Y: 3.6 C.K: 0.3- 0.4 A.Ç: 10**

Dudak kenarı üstten döndürülerek dışa çekilmiş, kâse ağız-kenar gövde parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 5YR 6/6. Dışta parlak-kaygan, içte mat-pürüzlü yüzeyli, dışta 5GY 4/4, içte 5GY 5/4-5Y 8/4-7.5YR 4/4.

Kat. No: 10 **Y: 2.3 C.K: 0.4-0.5 A.Ç: 15.2**

Dudak kenarı basit verilmiş hafif içe dönük, ağız kenarından gövdeye dönüş hafif sert, kase ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 7.5YR 6/6. Parlak-hafif pürüzlü yüzeyli, dışta 5GY 5/4- Gley 1 2.5/N, içte 5GY 5/4.

Kat. No:11 **Y: 3.8 C.K: 0.6-0.8 A.Ç: 16**

Dudak kenarı hafif dışa çekilerek üstten döndürülmüş, kase ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika ve taşçık katkılı, 5YR 6/6. Dışta yarı mat-hafif pürüzlü, içte parlak-kaygan yüzeyli, dışta 2.5Y 8/2- 5GY 5/4, içte 5GY 3/4.

Kat. No:12 **Y: 3.3 C.K: 0.4-0.5 A.Ç: 17**

Dudak kenarı üstten döndürülmüş, içte iki kalın bir ince bant bezemeli kâse ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika ve taşçık katkılı, 5YR 6/4. Parlak-hafif pürüzlü yüzeyli, dışta 5GY 5/4, içte 5GY 5/4- 10Y 5/4.

Kat. No: 13 **Y: 1.4 C.K: 0.3-0.4 A.Ç: 20**

Dudak kenarı döndürülmüş kase ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 5YR 6/6. Parlak-kaygan yüzeyli, dışta Gley 1 5GY 8/1, içte 2.5Y 8/2-5GY 3/4, dışta ve içte ağız kenarında Gley 1 2.5/N.

Kat. No: 14 **Y: 1.9 C.K: 0.7 A.Ç: 24**

Dudak kenarı hafif yükseltilmiş tabak ağız-kenar parçası. Ağız kenarı üç şeritli, geniş şeritler arasında dalga bezeme yapılmıştır. Sert hamurlu, yer yer ince gözenekli, mika ve kireç katkılı, 5YR 5/6. Dışta yarı mat-pürüzlü, içte parlak-kaygan (aşınma görülmekte) yüzeyli, dışta 5GY 6/2, içte 5GY 6/4- 10YR 4/6 (çizgilerde siyahlaşma görülmekte).

Kat. No: 15 **Y: 2.6 C.K: 0.6 A.Ç: 25**

Dudak kenarı üstte hafif düzleştirilmiş, tabak ağız-kenar parçası. Sert hamurlu, mika katkılı, ince gözenekli, 2.5YR 5/6. Parlak-kaygan yüzeyli, dışta ağız kenarında ve içte 5GY 4/4, dışta 2.5Y 8/2.

Kat. No: 16 **Y: 2.9 C.K: 0.9 A.Ç: 26**

Dudak kenarı yükseltilmiş, ağız kenarı geniş yapılarak gövdeye geçiş kavisli verilmiş, tabak ağız-kenar gövde parçası. Ağız kenarında iki şerit arasında bitkisel bezeme yapılmıştır. Sert hamurlu, yer yer orta gözenekli, mika ve kireç katkılı, 7.5YR 6/6. Dışta mat-hafif pürüzlü, içte parlak-hafif pürüzlü yüzeyli, dışta 5Y 8/1, içte 5GY 5/4- Gley 1 10GY 8/1-10YR 4/6.

Kat. No: 17 Y: 5 C.K: 0.6-0.8 A.Ç: 26.8

Dudak kenarı yükseltilmiş, ağız kenarı geniş yapılarak gövdeye geçiş kavisli verilmiş, tabak ağız-kenar gövde parçası. Ağız kenarında dört sıra yatay şerit arada dikey şeritlerle bütünleştirilmiş, doldurucu motif olarak baklava dilimi motifi işlenmiştir. Gövde üzerinde üç sıra şerit, şeritler arasında birleştirici çizgisel bezeme işlenmiştir. Sert hamurlu, mika katkılı, yer yer ince gözenekli, 5YR 6/6. Parlak-kaygan yüzeyli, dışta 10Y 5/4- 5Y 8/2- 7.5YR 6/4, içte Gley 1 10GY 8/1- 10YR 4/6- 5GY 4/4.

Kat. No: 18 Y: 4.3 C.K: 1 A.Ç: 38

Tabak ağız-kenar gövde parçası. Dudak kenarı kırık, dudak kenarından gövde dönüşüne kadar olan bölüm geniş yapılarak iki yatay şerit üzerine çift sıra şeklinde yatay merdiven basamağı yapılmıştır. Dış yüzeyde dudak bölümünün kırık olması nedeniyle zeytin yeşili astar tam olarak görülememektedir. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika katkılı, 2.5YR 5/6. Dışta mat-hafif pürüzlü, içte parlak-kaygan yüzeyli, dışta 2.5Y 8/2, 5GY 3/4- 5YR 6/4, içte 5GY 3/4- Gley 1 2.5/N.

Kat. No: 19 G: 8.4 C.K: 0.6- 0.9

İç yüzeyde basit çizgi bezemeli tabak gövde parçası. Sert hamurlu, yer yer ince gözenekli, mika, kireç ve taşçık katkılı, 5YR 6/6. Dışta yarı mat-hafif pürüzlü, içte parlak-kaygan yüzeyli (aşınmış), içte 2.5Y 8/1-5GY 4/4-10YR 5/6-5Y 8/3.

Kat. No: 20 Y: 3.9 C.K: 0.8- 0.9 K.Ç: 7.9

İçte basit çizgisel bezemeli tabak kaide parçası. Sert hamurlu, sıkı dokulu, mika ve taşçık katkılı, 2.5YR 6/6- 10YR 7/4. Dışta yarı mat-hafif pürüzlü, içte parlak-kaygan yüzeyli (aşınmış), dışta 2.5YR 6/6, içte 5Y 8/3-5GY 4/4- 10YR 5/6.

Kısaltmalar ve Bibliyografya

- Anderson 1898 J.G.C. Anderson, "A Summer in Phrygia II", *The Journal of Hellenic Studies* 18, 1898, 81-128.
- Arthur 1997 P. Arthur, "Un gruppo di ceramiche alto Medievale da Hierapolis (Pamukkale, Denizli), Turchia Occidentale", *Archeologia Medievale* XXIV, 1997, 531-540.
- Arthur 2006 P. Arthur, *Bizans ve Türk Dönemi'nde Hierapolis (Pamukkale)*, İstanbul, 2006.
- Baykara 1969 T. Baykara, *Denizli Tarihi*, İstanbul, 1969.
- Caggia 2007 M.P. Caggia, "Il Grande Edificio. Dalle terme romane alle trasformazioni di eta ottomana (Regio II, Insulae 3,5)", *Hierapolis Di Frigia I, Le Attivita Delle Campagne Di Scavo e Restauro 2000- 2003*, (Ed. F. D'Andria – M.P. Caggia), İstanbul, 2007, 279-309.
- Cahen 2012 C. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu*, (Çev. E. Üyepazarcı), İstanbul, 2012.
- Chandler 1971 R. Chandler, *Travels in Asia Minor 1764- 1765*, London, 1971.
- Cirtil 2007 S. Cirtil, "Denizli Türbeleri", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler* Cilt 2, Denizli 6-8 Eylül 2006, (Ed. A. Özçelik – M.Y. Ertaş vd.), Denizli, 2007, 195-205.
- Cottica 1998 D. Cottica, "Ceramiche bizantine dipinte ed unguentari tardo antichi dalla 'Casa dei Capitelli Ionici' a Hierapolis", *Rivista di Archeologia* XXII, 1998, 81-90.
- Cottica 2007 D. Cottica, "Micaceous White Painted Ware from insula 104 at Hierapolis/Pamukkale, Turkey", *Çanak, BYZAS* 7, (Ed. B. Böhlendorf-Arslan – A.O. Uysal – J. Witte-Orr), İstanbul, 2007, 255-272.
- Duman 2013 B. Duman, "Son Arkeolojik Araştırmalar Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum", *Cedrus, I*, Antalya, 2013, 179-200.
- Duman 2014 B. Duman, "A Group Of Local Production Middle Byzantine Period Pottery From Tripolis", *Anatolia Antiqua* XXII, İstanbul, Paris, IFEA - De Boccard 2014 (baskıda).
- Eickhoff 1977 E. Eickhoff, *Friedrich Barbarossa im Orient: Kreuzzug und Tod Friedrichs I, Istanbuler Mitteilungen*, Beiheft 17, Tübingen, 1977.
- Foss 1975 C. Foss, "The Persians in Asia Minor and the End of Antiquity", *The English Historical Review*, Vol. 90, No. 357, 1975, 721-747.
- Foss 1976 C. Foss, *Byzantine and Turkish Sardis*, Cambridge, 1976.
- Foss 1979 C. Foss, *Ephesus after antiquity. A late antique, Byzantine and Turkish city*, Cambridge, 1979.
- Foss 1996 C. Foss, *Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor*, Variorum, 1996.
- Gökçe 2000 T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzikiyye (Denizli) Kazası*, Ankara, 2000.
- Gregory 2007 T.E. Gregory, *Bizans Tarihi*, (Çev. E. Ermert) İstanbul, 2007.
- Hoffmann 1841 S.F.W. Hoffmann, *Griechenland und die Griechen im Altertum*, Leipzig, 1841.
- Kaymaz 2009 N. Kaymaz, *II. Gıyasü'd-Din Keyhüsrev ve Devri*, Ankara, 2009.
- Nicol 2003 D.M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, (Çev. B. Umar) İstanbul, 2003.
- Pachymeres G. Pachymeres, *Relations Historiques IV*, (Fransızca çev. A. Failler), Paris, 1999. *Bizanslı Gözyütle Türkler* (Çev. İ. Bihter Barlas), İstanbul 2009.
- Peirano 2004 D. Peirano, "Due Rifondazioni die tardo Bizantina in Asia Minore", *Il Tesoro Delle Citta, Strenna dell'Associazione, Stori della Città*, Anno II, 2004, 401- 412.
- Peirano 2005 D. Peirano, "Un Territorio In Trasformazione e i Suoi Centri: La Valle Del Meandro Nell'età Delle Crogate", *Il Tesoro Delle Citta, Strenna dell'Associazione Storia della Città*, Anno III, 2005, 408- 419.
- Ramsay 1890 W.M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, London, 1890.
- Ramsay 1895 W.M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia: Being an Essay of the Local History of Phrygia from the earliest Times to the Turkish Conquest, Vol. 1.1, The Lycos Valley and South- western Phrygia*, Oxford, 1895.
- Ratte 2001 C. Ratte, "New research on the urban development of Aphrodisias in late antiquity", *Urbanism in Western Asia Minor*, (Ed. D. Parrish), *J.R.A. Supplementary Series* 45, 2001, 116-147.
- Rautmann 2011 M. Rautman, "Sardis in Late Antiquity", *Archaeology and The Cities of Asia Minor in Late Antiquity*, 1-26 (Ed. O. Dally – C. Ratté), Michigan, 2011.
- Smith 1678 T. Smith, *Remarks upon the manners, religion and government of the Turks: together with a survey of the seven churches of Asia, as they now lye in their ruines, and a brief description of Constantinople*, London, 1678.
- Spuler 2011 B. Spuler, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri, 1220- 1350*, (Çev. C. Köprülü), Ankara, 2011.
- Stuart 1991 P. Stuart, *De Tabula Peutingeriana*, Nijmegen, 1991.
- Şimşek 2013 C. Şimşek, *Laodikeia, Laodikeia Çalışmaları* 2, İstanbul, 2013.

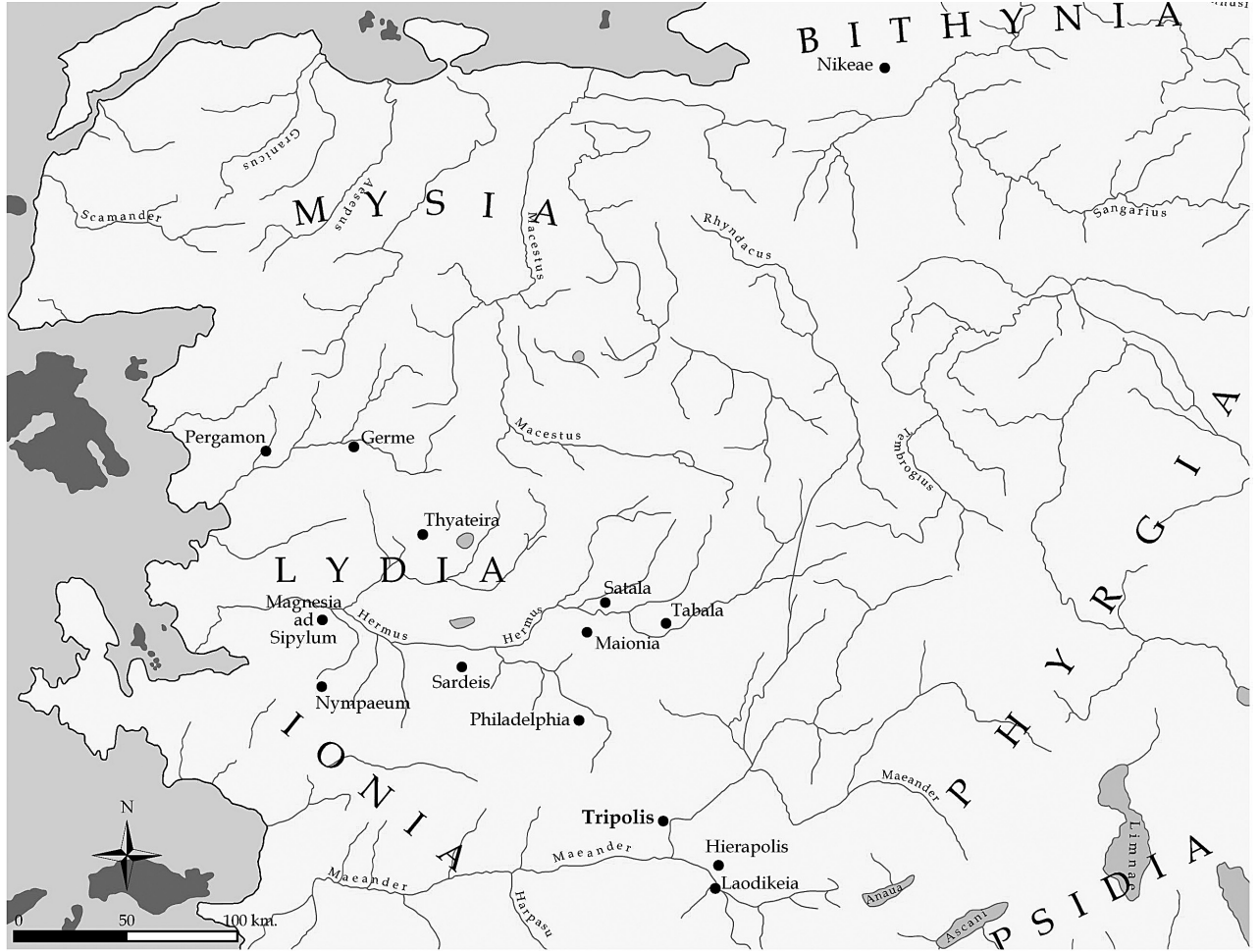

Fig. 1 Metinde adı geçen yerleşimler

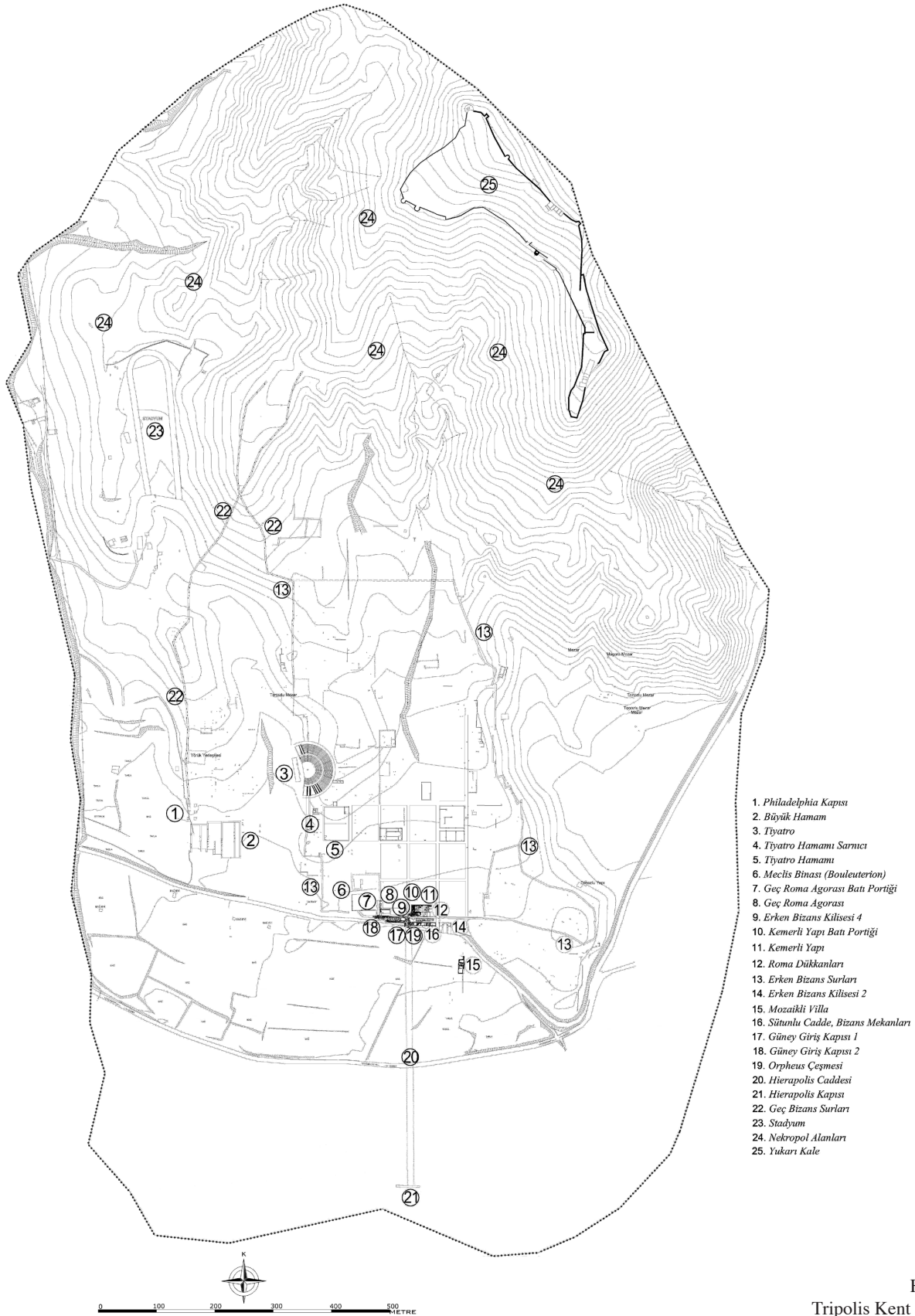

Fig. 2
 Tripolis Kent Planı

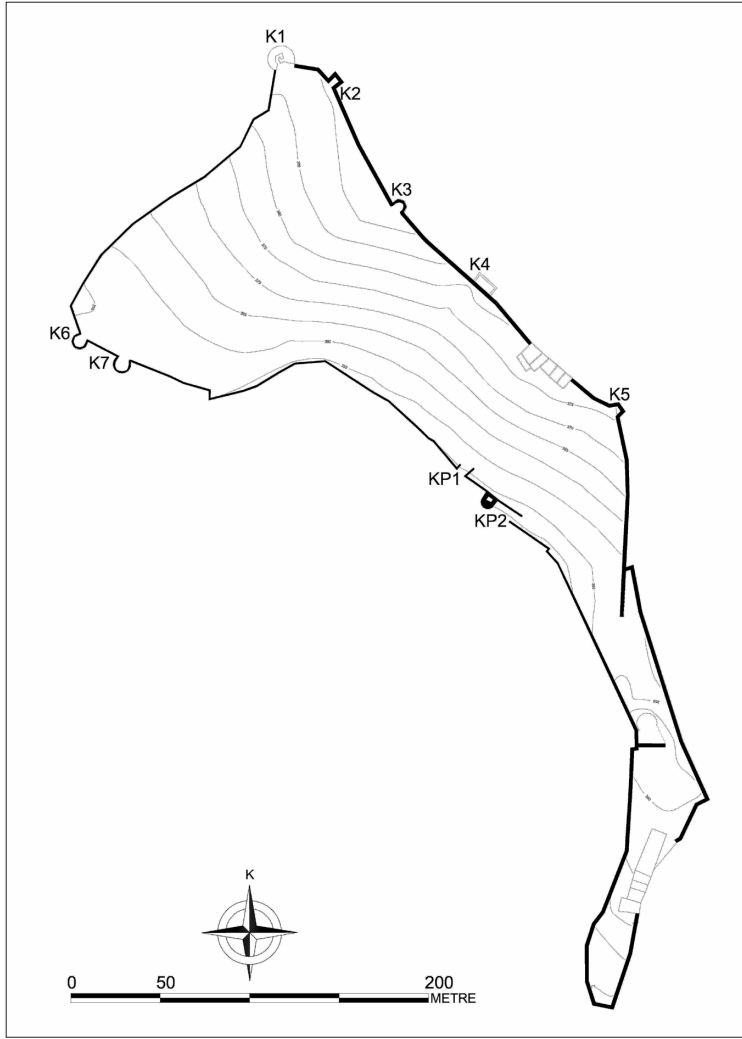

Fig. 3
Yukarı Kale Planı

Fig. 4
K1 No.lu Kule,
güneyden

Fig. 5
K1 No.lu Kule, detay

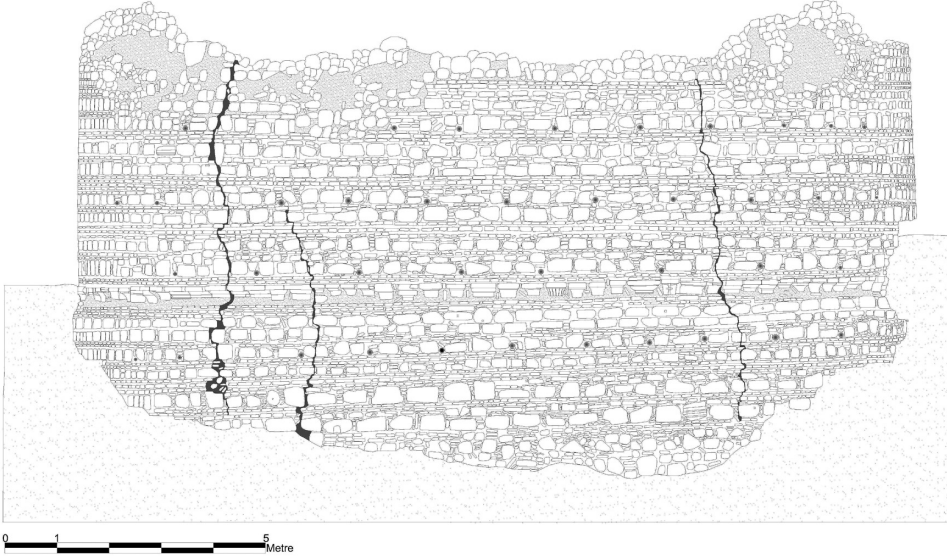

Fig. 6
K1 No.lu Kule, Batı Cephe
görünüş çizimi

Fig. 7
K1 No.lu Kule,
Doğu-Batı kesiti

Fig. 8
Dış Sur, batıdan

Fig. 9
Denizli- Hisarköy'de
yer alan Kale'ye
ait sur kalıntıları

Fig. 10 Yenicekent'teki Büyük Tekke Türbesi

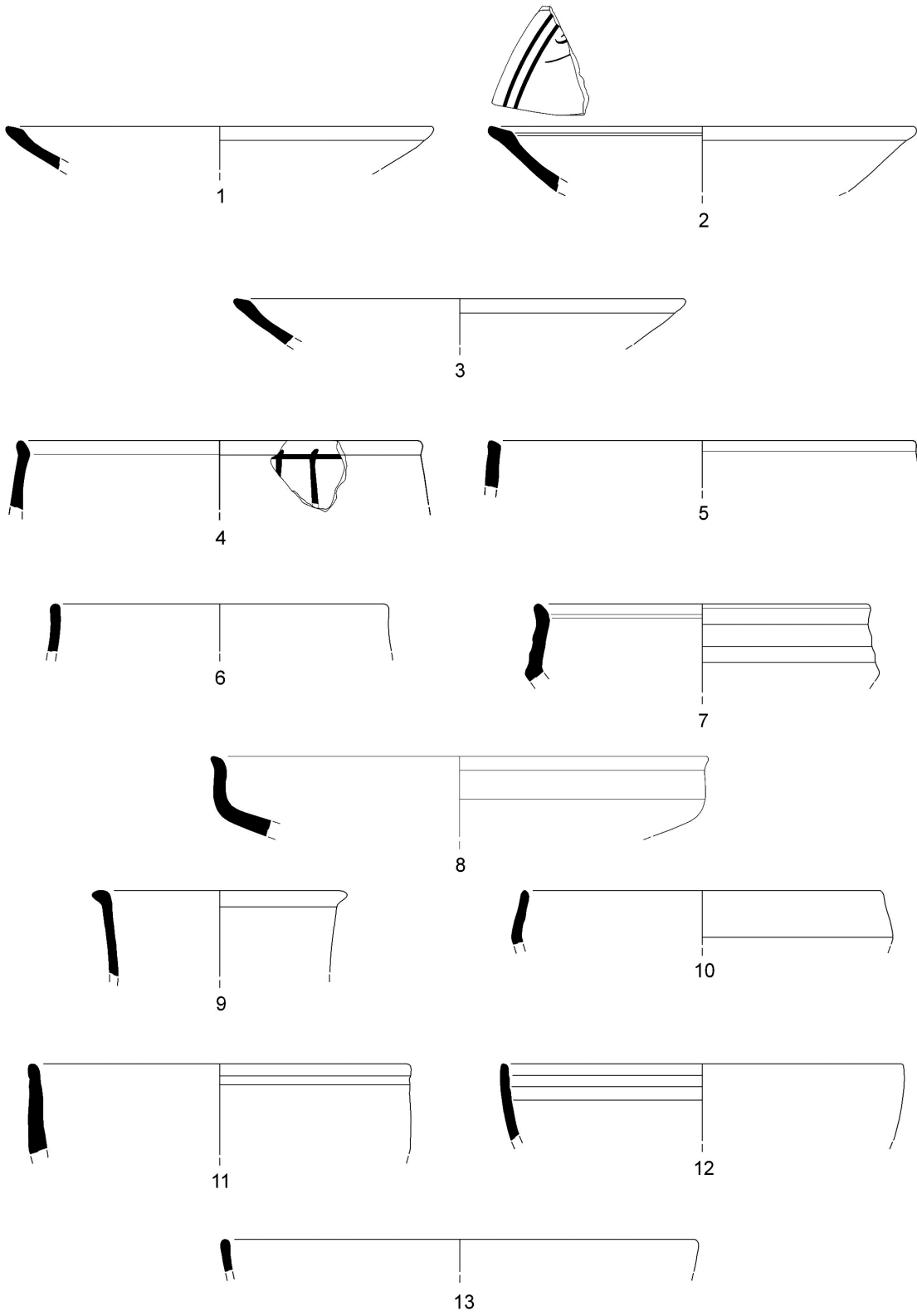

Fig. 11 Yukarı Kale'de tespit edilen sırlı seramikler

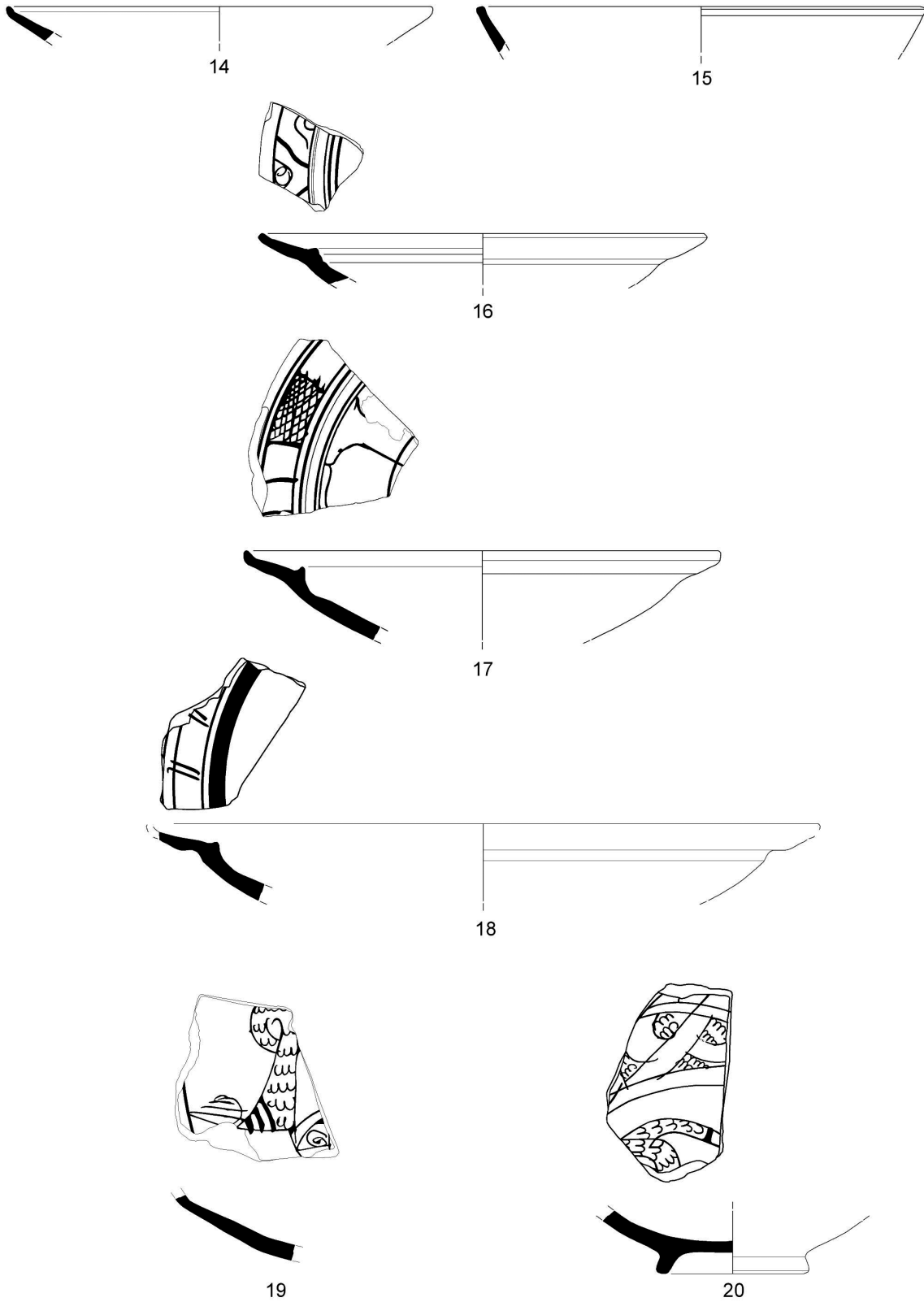

Fig. 12 Yukarı Kale'de tespit edilen sırlı seramikler

